

CHRISTOPHE RICO

**„IATĂ, FECIOARA VA LUA
ÎN PÂNTECE ȘI VA NAȘTE FIU”
(Isaia 7,14)**

Almă și Parthenos,
un nou punct de vedere exegetico-lingvistic

Traducere din limba franceză
Ștefan Munteanu

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2016

Colecția „Scriptură, Tradiție, Liturghie” este coordonată de
prof. dr. Ștefan Munteanu și pr. Cezar Țăbârnea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RICO, CRISTOPHE

Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu (Isaia 7,14) : Almâ și Parthenos, un nou punct de vedere exegetico-lingvistic / Cristophe Rico; trad. din lb. franceză de Ștefan Munteanu. - Iași: Doxologia, 2016

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-666-577-3

I. Munteanu, Ștefan (trad.)

224.1.07

Coperta I: Sf. Prooroc Isaia închinându-se Sfintei Fecioare Maria cu Pruncul, Sfânta Mănăstire Sinai (Egipt), sec. XIII

Titlul original: *La mère de l'Enfant-Roi, Isaïe 7, 14 . «Almâ» et «Parthenos» dans l'univers biblique: un point de vue linguistique*

© Les éditions du Cerf, 2013

© DOXOLOGIA, 2016

ISBN 978-606-666-577-3

CUPRINS

Introducere	11
O, Emanuele!	11
Problematizare	16
 Capitolul I	
Evoluția sensului cuvântului παρθένος	
în greaca veche	24
1. παρθένος în greaca clasică	24
2. παρθένος în opera lui Filon din Alexandria	29
3. παρθένος în <i>Septuaginta</i>	32
 Capitolul al II-lea	
Argumentele invocate pentru a atribui substantivului	
ʿalmâ (הַמָּלְאָה) sensul de „fată tânără”	41
1. Etimologia cuvântului ʿalmâ (הַמָּלְאָה)	41
2. Este termenul <i>btûlâ</i> (בְּתוּלָה) un dublu al lui	
ʿalmâ (הַמָּלְאָה)?	46
2.1. Sensul cuvântului <i>btûlâ</i> (בְּתוּלָה) în limba ebraică	47
2.2. Tipologia lingvistică a vocabularului specific	
tinereții feminine	49
3. Termenul ʿalmâ (הַמָּלְאָה) în Pilde 30,19	53
3.1. Tradiția textuală masoretică	54
3.2. Tradiția textuală a vechilor versiuni	55
3.3. Evaluarea ipotezei	63
3.3.1. Coerența narativă a enigmei	63
3.3.2. Bilanțul criticii textuale	68
3.4. Textul primar	68

4. Tradiția ebraică	69
4.1. <i>ʿlm</i> (עלם), „a fi ascuns”	69
4.1.1. Contaminarea semantică veche între rădăcinile <i>ʿlm</i> și <i>ʿlm</i> (עלם, „a fi ascuns”)	70
4.1.2. Evoluția fonetică a lui <i>ʿ</i> în <i>ʿ</i> (ע) în limba ebraică	75
4.2. Fată fecioară	79
4.2.1. Textele karaite	79
4.2.2. Tradiția rabbanită	85
Opinie potrivit căreia <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) nu este în mod necesar o fecioară	85
Opinie potrivit căreia cuvântul <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) desemnează o fecioară	89

Capitolul al III-lea

Studiul semantic al cuvântului <i>ʿalmâ</i> (עלמָה)	102
1. Tinerețea feminină	103
1.1. Traducerea substantivelor din familia lui <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) în vechile versiuni	103
1.2. Sinonimele lui <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) în textele biblice	105
2. Utilizările muzicale ale cuvântului <i>ʿalmâ</i> (עלמָה)	106
2.1. Ocurențele cuvântului <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) în psalmi	106
2.1.1. Psalmul 67(68TM),26	106
2.1.2. <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) în titlurile psalmilor	107
2.1.3. Vocea de <i>soprano</i>	115
2.2. Expresia <i>ʿal-ʿālāmôt</i> (על־עלמֹת) în Cartea întâia Paralipomena (întâia a Cronicilor)	116
2.3. Tonul de <i>soprano</i> și schimbarea vocii	124
3. Fecioria	135
3.1. Diferența semantică dintre <i>ʿalmâ</i> (עלמָה) și <i>naʿārâ</i> (נעֲרָה)	135
3.2. Cântarea Cântărilor 6,8	140
3.3. Termenul <i>ʿālûmîm</i> (עלומים) raportat la o femeie	143
3.3.1. 4Q179, 1 II 5	144

3.3.2. Isaia 54,5	145
Isaia 54,1-3	145
Isaia 54,4-5	149
Capitolul al IV-lea	
Studiu exegetico-lingvistic la Isaia 7,14	168
1. Critica textuală și analiza textului	168
2. Structura textului	175
2.1. Ciclul lui Emanuel (Is. 7,1 – 8,18)	176
2.2. Ciclul lui El Gibbor (Is. 8,19 – 10,19)	179
2.3. Ciclul mlădiței lui Iesei (Is. 10,20 – 12,6)	181
2.4. Împărțirea tradițională a textului	182
3. Legăturile dintre cele trei „personaje” unite casei lui David	186
4. Taina lui Emanuel	194
4.1. Numele și nașterea lui Emanuel	199
4.2. Hrana lui Emanuel	202
4.3. Nașterea unui prunc de către o <i>’almâ</i> (אִמָּה)	204
4.3.1. Contrastul dintre profeția lui Emanuel și cea a lui Maher-Șalal-Haș-Baz	204
4.3.2. Bilanțul celor două profeții	214
5. Cartea lui Emanuel în primele două capitole ale Evangheliei după Matei	221
Concluzii	226
Anexă	236
Bibliografie	247
Indice de referințe scripturistice	257

Problematizare

Fără a fi frecvente, femininul singular *ʿalmâ* (עַלְמָה) și masculinul plural *ʿălûmîm* (עַלְמוּמִים) nu au nimic excepțional în Biblie: amândouă cuvintele constituie termeni relativ cunoscuți, mai ales în grupul celor mai vechi cărți. În schimb, repartiția întrebuințărilor masculinului singular *ʿelem* (עֶלֶם) – despre care se cunosc doar două exemple la trei capitole distanță între ele într-o singură carte a textului biblic – dezvăluie imediat o asimetrie fundamentală a acestui termen în raport cu femininul singular și cu masculinul plural.

Tabelul nr. 1. – Atestările cuvintelor din familia lui *ʿalmâ* (עַלְמָה) în TM*

<i>ʿalmâ</i> (עַלְמָה)	<i>ʿelem</i> (עֶלֶם)	<i>ʿălûmîm</i> (עַלְמוּמִים)
Ocurențe: 11 Cărți: 7	Ocurențe: 2 Cărți: 1	Ocurențe: 4 Cărți: 3
Fc. 24,43	1 Reg. 17,56**; 20,22	Is. 54,4
		Ps. 88(89TM),46
Ieș. 2,8		
Cânt. 1,3; 6,8		
Is. 7,14		

* Toate referințele biblice sunt în conformitate cu Biblia sinodală a Bisericii Ortodoxe Române (ediția 2013), în care titlurile cărților corespund îndeaproape celor din *Septuaginta*. Pentru Psalmi se va adopta numerotarea lor din LXX, reamintind între paranteze numărul pe care-l au în TM [n. tr.].

** Versetele 1 Reg. 17,55–18,5 lipsesc în LXX [n. tr.].

Ps. 9,1(?); 45(46TM),1; 47(48TM),15(?); 67(68TM),26		Iov 20,11; 33,25
1 Par. 15,20		
Pild. 30,19		

Dar ce înseamnă *almâ* (עַלְמָה)? Un dicționar biblic ebraic, apărut recent în Israel², atribuie acestui substantiv sensul de „femeie tânără”. Potrivit acestui dicționar, termenul ar putea îmbrăca două semnificații. Într-un prim caz, oarecum rar, el se referă la o „fată nemăritată”, înțeles pe care exemplul din Fc. 24,43 l-ar confirma. În al doilea caz, mult mai des, înțelesul ar fi acela de „fată tânără nevirgină”, așa cum ar reieși din următoarele trei ocurențe: Pild. 30,19, ce descrie „calea omului într-o *almâ* (עַלְמָה)”, în taina unirii sexuale; Cânt. 6,8 ce menționează „nenumărate” *alāmôt* (עַלְמוֹת) în haremul lui Solomon și, în ultimul rând, Is. 7,14.

Această scurtă explicație din *Milon ha'ivrit hammiqra'it* reflectă la *doxa* actuală despre sensul cuvântului ebraic: referindu-se la o femeie tânără, substantivul *almâ* (עַלְמָה) nu ar putea implica prin el însuși ideea de virginitate³.

¹ În TM, exemplele din Ps. 9,1 (*almût*, עַלְמוֹת) și Ps. 47(48TM),15 (*almût*, עַלְמוֹת) au o vocalizare diferită. După cum vom vedea, câțiva cercetători au presupus aici prezența femininului plural *alāmôt* (עַלְמוֹת).

² Manaḥem Zevi Kaddari, *A Dictionary of Biblical Hebrew (Milon ha'ivrit hammiqra'it)*, Oṭar Leṣon ha-Migra` me-Alef 'ad Tav, Bar Ilan University Press, Ramat-Gan, 2006, (cuvântul *almâ*).

³ Johann Jacob Stamm, „La prophétie d'Emmanuel”, în *Revue d'histoire et de philosophie religieuse* 32, 1943, pp. 1-26, a se vedea p. 11: „fată tânără nubilă”; Martin Rehm, „Das Wort *almāh* in Is 7,14”, în *Biblische Zeitschrift, neue folge*, 88, 1964, pp. 89-101: „femeie tânără”; Marvin H. Pope, *Song of Songs. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible 7c, Garden City (N.Y.), 1977: sinonim de *na'ārâ* (נַעֲרָה);

Apropierile etimologice, mai cu seamă cu ugaritica, au permis, pe de altă parte, reconstituirea unei rădăcini *ġlm*, bine atestată în limbile semitice, ce exprimă doar maturitatea sexuală a unui tânăr sau a unei tinere⁴.

În pofida acestui consens asupra valorii generale a cuvântului, cercetătorii sunt departe de un acord privind ceea ce distinge pe *ʿalmâ* (עַלְמָא) de *naʿārâ* (נְעָרָא), alt cuvânt ebraic ce desemnează o femeie tânără (nubilă sau măritată). Pentru Paul Auvray, sensul primului termen ar include apartenența la o clasă socială superioară, *ʿalmâ* (עַלְמָא) fiind echivalentul lui „demoiselle” din limba franceză⁵ („domnișoară”, „domniță” în limba română; n. tr.). Cât privește *Theological Dictionary of the Old Testament*, acesta consideră că *ʿalmâ* (עַלְמָא) desemnează o neisraelită („o străină”)⁶. Pentru Otto Kaiser,

Rikk E. Watts, „Immanuel: Virgin Birth Proof Text or Programmatic Warning of Things to Come (Isa 7:14 in Matt 1:23)?”, în Craig Evans, ed., *From Prophecy to Testament. The Function of the Old Testament in the New*, Hendriksons Publishers, Peabody (Massachusetts), 2004, pp. 92-113: „femeie tânără care nu este obligatoriu virgină”; Raymond Tournay, „L’Emmanuel et sa Vierge-Mère”, în *Revue thomiste* 55/2 (1955), pp. 249-258: „fată tânără nubilă”.

⁴ A se vedea discuția la pp. 41-46; 69 ș.u.

⁵ Cf. Paul Auvray, *Isaïe 1-39, Source Bibliques*, Gabalda, Paris, 1972, pp. 323-326.

⁶ Cf. Christoph Dohmen, Helmer Ringgren, „*ʿalmâ*”, în Heinz-Josef Fabry, Helmer Ringgren, ed., *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, vol. VI, Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln, 1989, pp. 174-177, II-IV (traducere engleză: G. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Josef Fabry, ed., *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. XI, Eerdmans, Grand Rapids [Michigan]-Cambridge [UK], 2001, pp. 154-163). A se vedea, de asemenea, următoarele două articole de Christoph Dohmen: „Das Immanuelzeichen. Ein jesajanisches Drohwort und seine inneralttestamentliche Rezeption”, în *Biblica* 68, 1987, pp. 305-329; „«naphar mātāti šūt šunnâ lišānu». Zur Frage der Semantik in der Semitistik”, în *Biblische Notizen* 47, 1989, pp. 13-34.

acest termen s-ar referi la o femeie tânără până la nașterea primului ei copil⁷. Gillis Gerleman socotește că acest substantiv caracterizează în ebraică pe tânăra fată neștiutoare sau neinițiată⁸. Edmond Jacob vede la rândul său în *ʿalmâ* (עַלְמָה) pe cea care, din motive culturale, este „așezată deoparte”⁹... Dificultatea de a restrânge la un singur echivalent întrebuintările cuvântului în Biblie a condus chiar pe unii cercetători să propună mai multe semnificații ce diferă în funcție de ocurențe¹⁰. *Tot capita quot sententiae**: am putea lungi la nesfârșit lista de soluții propuse de exegeți.

Atingem, cu cuvântul de care ne ocupăm, unul dintre punctele nevralgice ale semanticii ebraice. Începută încă din zorii erei creștine, pe la anii 150¹¹, dezbateră legată de interpretarea cuvântului *ʿalmâ* (עַלְמָה) continuă până în zilele noastre. Este tocmai faimosul pasaj din Is. 7,14 cel care a declanșat altădată disputa: „Iată că *ʿalmâ* (עַלְמָה) va lua în pântece și va naște un fiu și-i va pune numele Emanuel (*ʿimmānû ʿēl*, עִמָּנוּאֵל)”. În acest verset, *Septuaginta* traduce cuvântul ebraic

⁷ Cf. Otto Kaiser, *Isaiah 1-12. A Commentary*, tradus din germană de John Bowden, Westminster Press, Pennsylvania, 1983², pp. 154-155. Fără a da trimiteri precise, Wilhelm Gesenius (*Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, 1915¹⁷, [cuvântul *ʿalmâ*]) atribuie paternitatea acestei idei lui Albert Socin, care ar fi apropiat sensul cuvântului ebraic de cel al lui *bint* din limba arabă.

⁸ Cf. Gillis Gerleman, „Die sperrende Grenze. Die Wurzel *ʿlm* im Hebräischen”, în *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 91, 1979, pp. 338-349.

⁹ Cf. Edmond Jacob, *Ésaïe 1-12*, Commentaire de l’Ancien Testament VIIIa, Labor et Fides, Geneva, 1987, p. 120.

¹⁰ A se vedea Gilbert Brunet, *Essai sur l’Isaïe de l’histoire*, Picard, Paris, 1975, pp. 53 și 100.

* „Câte capete, atâtea păreri” [n. tr.].

¹¹ Cf. Iustin Martirul, *Dialog cu iudeul Trifon* 43, 7; 67, 1-2; 71, 3; 84, 1-3.

‘*almâ* (הַמָּלְאָה) cu παρθένος, care, pentru majoritatea comentatorilor, desemnează în această versiune o femeie „fecioară”. Reținând acest echivalent grec, Evanghelia după Matei aplică această profeție nașterii feciorelnice a lui Iisus Hristos (cf. Mt. 1,23). În continuare, Părinții Bisericii vor înțelege versetul din Is. 7,14 în lumina relecturii neotestamentare. Traducerea din *Vetus Latina* (παρθένος = *virgo*), reluată de Ieronim în Vulgata (‘*almâ* [הַמָּלְאָה] = *virgo*), consacră acest înțeles. Va trebui așteptat cel puțin până în secolul al XVII-lea¹² pentru ca să se îndrăznească punerea în discuție, în Occidentul creștin, a sensului tradițional de „fecioară” atribuit substantivului ebraic ‘*almâ* (הַמָּלְאָה).

În zilele noastre, majoritatea exegeților consideră că în acest verset faimoasa versiune greacă a interpretat textul față de tradiția autentică reprezentată de celelalte traduceri ebraice vechi (Simac, Aquila, Teodotion), unanime în alegerea echivalentului νεᾶνις („fată tânără”). Unii vor vedea în această schimbare radicală a sensului o evoluție providențială: „Că a voit sau nu, declară Raymond Tournay, [traducătorul *Septuagintei*] a făcut să progreseze revelația sugerând în mod clar o naștere feciorelnică”¹³. Iată de ce anumite traduceri liturgice catolice ale Bibliei se bazează în prezent pe cele trei interpretări (Simac, Aquila, Teodotion) și traduc substantivul ebraic ‘*almâ* (הַמָּלְאָה) din Is. 7,14 cu „fată tânără”, în loc de „fecioară”*.

¹² Gilbert Brunet (*Essai sur l'Isaïe de l'histoire*, p. 61) atribuie lui Hugo Grotius (1583-1645), fără să dea însă referințele, opinia potrivit căreia ‘*almâ* (הַמָּלְאָה) ar fi fost soția profetului Isaia. Dacă am considera-o pe aceasta drept mama lui Șear-Iașub, ar trebui atunci să concludem că substantivul ‘*almâ* (הַמָּלְאָה) nu implică în mod necesar virginitatea.

¹³ Raymond Tournay, „L'Emmanuel et sa Vierge-Mère”, p. 253.

* De exemplu, traduceri liturgice folosite în bisericile catolice din Statele Unite și Spania: „Therefore the Lord himself will give you a

Problema este atât de complexă încât unii exegeți au ajuns chiar să susțină că însuși substantivul *παρθένος* ar putea să excludă ideea de virginitate¹⁴. În acest sens, pasajul din Facerea 34,1-3 pare semnificativ. Cu toate că a fost violată de Sichem, Dina păstrează în acest text calitatea de *παρθένος*:

²Și văzând-o Sichem, feciorul lui Hemor Heveul, stăpânitorul pământului aceleuia, a luat-o și, culcându-se cu ea, a necinstit-o.

³Apoi s-a lipit sufletul lui de Dina, fata lui Iacov, și i-a căzut dragă *fata* (τὴν παρθένον) și a vorbit pe placul *fetei* (τῆς παρθένου). (Fc. 34,2-3)

Exemplul pe care l-am citat se pretează la această interpretare¹⁵. Totuși, dacă cuvântul *παρθένος* (ce desemnează aici o fată care tocmai a fost violată) poate să se refere la o femeie care abia și-a pierdut fecioria, devine atunci dificil să se susțină că primul traducător al lui Isaia a schimbat radical sensul termenului *ʿalmâ* (אִלְמָא), traducându-l cu acest substantiv grec.

Ținând cont de diferitele interpretări, în ciuda unor ezitări asupra nuanței precise ce trebuie dată lui *ʿalmâ* (אִלְמָא) și

sign; the young woman, pregnant and about to bear a son, shall name him Emmanuel" (*New American Bible, Revised Edition*, Oxford University Press, Oxford-New York, 2010); „Por eso el Señor mismo les dará un signo. Miren, la joven está embarazada y dará a luz un hijo, y lo llamará con el nombre de Emanuel" (*Sagrada Biblia. Versión oficial de la Conferencia Episcopal Española*, BAC, Madrid, 2011) [n. tr.].

¹⁴ Cf. Ceslas Spicq, *Notes de lexicographie néo-testamentaire*, Orbis Biblicus et Orientalis 22/3, Universitaires de Fribourg – Vandenhoeck & Ruprecht, Fribourg-Göttingen, 1982, pp. 516-525.

¹⁵ A se vedea traducerea și notele din *Le Pentateuque d'Alexandrie, texte grec et traduction*, Cécile Dogniez, Marguerite Harl, ed., Cerf, Paris, 2001, pp. 248-249.

παρθένος, consensul exegeților este în prezent oarecum general. De câteva decenii, această controversă tradițională a lăsat locul unei convingeri pașnice cât privește neînțelegerea de care mărturisește tradiția creștină asupra sensului original al substantivului ebraic și importanța profeției lui Isaia. Acest acord este atât de profund, că am fi chiar îndreptățiți să punem la îndoială oportunitatea unui studiu semantic referitor la o problemă dezbătută de aproape 2000 de ani și pe care studiile exegeților ne-au lămurit-o în modul cel mai desăvârșit.

Totuși, în ciuda aparențelor, consensul exegeților nu se referă decât la un aspect limitat al problemei. Dacă, în ceea ce privește *almâ* (אֵלְמָה), un larg consens *negativ* a putut să se stabilească în sânul comunității științifice (toți exegeții au căzut de acord ce nu vrea să însemne cuvântul), nici un consens *pozitiv* n-a putut pentru moment să fie elaborat: continuăm să ne întrebăm încă ce distinge cuvântul *almâ* (אֵלְמָה) de termenul *na'arâ* (נַעֲרָה) și care este sensul său precis, în afară de noțiunea generală de „femeie tânără”? La sfârșitul unei lungi serii de studii semantice dedicate lui *almâ* (אֵלְמָה), lipsa unei *communis opinio* privind definiția exactă a cuvântului nostru constituie semnul unei profunde aporii.

Semantica generală rămâne o știință tânără. Copil târziu al lingvisticii, ea nu s-a dezvoltat în mod deplin decât către sfârșitul secolului XX*. Folosirea ei în exegeza biblică modernă este încă timidă. În Biserica Catolică, de exemplu, unul dintre documentele elaborate de Comisia Pontificală

* Semantica generală este un curent apărut la începutul secolului XX în Statele Unite, unde Alfred Korzybski (1879-1950) a creat o școală ce cercetează limbile „naturale” mai cu seamă din punct de vedere sociologic și pragmatic [n. tr.].

Biblică¹⁶, care trece în revistă în primul său capitol diferitele „metode și abordări pentru interpretare”¹⁷, în nici una dintre paginile sale nu se referă la o abordare semantică, nici chiar lingvistică, a textelor din Biblie. Cu alte cuvinte, această disciplină constituie actualmente o necunoscută în domeniul exegezei moderne.

Un riguros studiu semantic al întrebuițărilor lui *ʿalmâ* (אֶלְמָא) și *παρθένος* în Biblie rămâne, așadar, de făcut. În paginile ce urmează vom încerca doar să schițăm planul unui astfel de studiu: în primul capitol vom prezenta valoarea cuvântului *παρθένος* în greaca clasică și în *Septuaginta*, apoi, în restul capitolelor, vom analiza sensurile substantivului *ʿalmâ* (אֶלְמָא) în Biblia ebraică. Această abordare se va încheia cu enunțarea câtorva piste de cercetare în vederea unei analize exegetice a cărții lui Emanuel (Is. 6-12).

¹⁶ Cf. Comisia Pontificală Biblică, *Interpretarea Bibliei în Biserică* [15 aprilie 1993], Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1995.

¹⁷ Acestea sunt: a) Metoda istorico-critică; b) Noile metode de analiză literară (analiza retorică, narativă și semiotică); c) Abordări bazate pe Tradiție (abordarea canonică, fondată pe interpretarea fiecărui text în lumina Canonului, pe recurgerea la tradițiile iudaice de interpretare sau pe istoria efectelor textului); d) Abordări prin științele umane (abordarea sociologică, fondată pe antropologia culturală, psihologică și psihanalitică); e) Abordări contextuale (abordarea liberaționistă, abordarea feministă); f) Lectura fundamentalistă (interpretarea literală a Bibliei).

[בְּתוּלָה], *betûlâ* [בְּתוּלָה]) menționată în Ier. 31,4.13 (LXX: 38,4.13)¹⁷. În comentariul său la Psalmul 67(68TM), Rași raporta versetul 26 al acestui psalm la Miriam, sora lui Moise (și 'almâ [עֲלָמָה] potrivit Ieș. 2,8)¹⁸, precum și la tinerele fete ce o acompaniază (*n'rwth* [נְעֻרוֹתָה], scrie rabinul din Troyes), atunci când după ieșirea din Marea Roșie ea a luat timpanul în mână sa pentru a intona un cântec Domnului¹⁹.

2.1.2. 'almâ (עֲלָמָה) în titlurile psalmilor

Chiar dacă este vorba de utilizări lexicale, prezența vechilor coruri de 'alāmôt (עֲלָמוֹת) în cadrul cultului liturgic este sugerată de câteva titluri din psalmi²⁰. În Ps. 45(46TM),1

¹⁷ Ier. 31,4 (LXX: 38,4): „Din nou te voi construi, și tu vei fi reconstruită, fecioara lui Israel! Din nou te vei înfrumuseța cu timpanele tale și vei ieși la hora celor ce se veselesc”; Ier. 31,13 (LXX: 38,13): „Atunci fecioara se va veseli la horă, și împreună tinerii și bătrânii. Și voi schimba întristarea lor în veselie și-i voi mângâia și-i voi bucura după întristarea lor”.

¹⁸ Textele biblice referitoare la Miriam (Ieș. 2,1-10, unde se vorbește de sora lui Moise fără a i se menționa numele; Ieș. 15,20; Num. 12,1-15; 20,1; 26,59; Deut. 24,19; 1 Par. 5,29; Mih. 6,4) nu atribuie acesteia nici soț, nici copii. Ea este desemnată drept „proorociță” în Ieș. 15,20 și acest rol se întrezărește oarecum în Num. 12,1-2.

¹⁹ A se vedea Ieș. 15,20. Aceeași apropiere între Ps. 67(68TM),26 (cântarea corului de 'alāmôt [עֲלָמוֹת]) și Ieș. 15,20 (cântarea lui Miriam) o regăsim la Solomon ben Yeruham, *The Book of Psalms. Chapters 42-72*, Lawrence Marwick, ed., The Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning, Filadelfia, 1956, pp. 92-93. Pentru un studiu arheologic al timpanului și dansului a se vedea Carol L. Meyers, „Of Drums and Damsels: Women's Performance in Ancient Israel”, în *Biblical Archaeologist* 54/1, 1991, pp. 16-27.

²⁰ Cf. Ps. 45(46TM),1, la care se adaugă, în pofida unei alte vocalizări din tradiția masoretică, Ps. 9,1 și Ps. 47(48TM),15; la origine acest ultim verset ar fi figurat la începutul psalmului următor, potrivit ordinei Psaltirii în vigoare la acea epocă, a se vedea Guy Couturier, „En

cuvântul de care ne ocupăm se găsește precedat de prepoziția *al* (עַל), care precum în alte titluri indică formula melodică prevăzută pentru cântecul sau instrumentul de muzică ce trebuia să acompanieze cântarea²¹.

Noi preferăm să vorbim aici mai degrabă de „formulă melodică” decât de o „melodie”. Pentru a putea fi aplicată la o mare varietate de texte, o „melodie” ar implica un număr de silabe și un ritm intern comparabile între diferiții psalmi purtând această indicație. În schimb, fiind mult mai redusă și mai maleabilă, „formula melodică” indică pur și simplu câteva elemente inițiale de execuție, cum ar fi o tonalitate sau un mod de cântare ce poate să se dezvolte în funcție de caracteristicile textului. Acesta este în definitiv principiul preludiului: un cântăreț sau un instrument indică formula melodică și corul o repetă. Este vorba aici de un principiu răspândit și a cărui logică se bazează pe pragmatismul elementar: convine să se asigure că toți vor începe cu aceeași notă, cu același tempo și cu aceeași arie melodică²². În titlul din Psalmul 9, găsim cuvântul *Imwt* (עלמות) utilizat fără prepoziție și prevăzut de o vocalizare diferită: *almût* (עַלְמוּת). Unele versiuni vechi, care redau acest termen printr-o sintagmă prepozițională (LXX: ὑπὲρ τῶν κρυφίων [referitor la lucrurile ascunse]; Teodotion și Quinta: ὑπὲρ ἀκμῆς [despre punctul cel mai înalt]) presupun un text consonantic *l Imwt* (עַל עַלְמוּת), ce ar trebui vocalizat după

commençant par Moïse et les prophètes...” *Etudes vétérotestamentaires*, Fides, Québec, 2008, p. 464.

²¹ A se vedea Ps. 21(22TM),1: „Pe [formula melodică] căprioara din zori”.

²² Termenul *incipit* are de altfel în anumite partituri acest sens. Îi mulțumesc lui Michel Petrossian pentru aceste sugestii referitoare la distincția între „melodie” și „formulă melodică”.

modelul din Ps. 45(46TM),1: 'al-*ālāmôt* (עֲלְעֲלְמֹת)²³. Cât privește ultimele litere ale Ps. 47(48TM),15: 'al-*mût* (עֲלְמֹת), am fi tentați să citim aici *ālāmôt* (עֲלְמֹת) sau 'al-*ālāmôt* (עֲלְעֲלְמֹת), așezându-le la începutul psalmului următor²⁴. Este posibil ca termenul să fi fost adăugat de un corector deasupra primelor cuvinte din titlul Psalmului 48(49TM), iar apoi copiat din greșeală la sfârșitul ultimului verset al psalmului precedent.

Titlul Psalmului 45(46TM) oferă următoarea informație: *lam^enaṭṭēah libnē-qōrah 'al-ālāmôt šîr* (עֲלְעֲלְמֹת שִׁיר (לְמַנְצָה לְבְנֵי־קָרַח)*. Prima problemă pe care o pune acest titlu este cea a sensului exact al termenului *šîr* (שִׁיר) în raport cu cel de *mizmôr* (מְזֹמֹר), pe lângă care figurează adesea în *incipit* la psalmi²⁵. În traducerea latină realizată de Ieronim pe baza textului ebraic, cei doi termeni sunt, în general, redați cu *canticum*, excepție făcând doar atunci când figurează unul lângă altul, caz în care *mizmôr* (מְזֹמֹר) echivalează cu *psalmus* și *šîr* (שִׁיר) cu *canticum*. Cât privește *Septuaginta*, aceasta redă cele două cuvinte cu același termen: ψαλμός. Doar atunci când ele sunt reunite în același titlu, apare

²³ TM este vocalizat în realitate 'almût (עֲלְמֹת), doar că numeroși comentatori propun să se vocalizeze 'al-*ālāmôt* (עֲלְעֲלְמֹת); a se vedea printre alții Guy Couturier, „En commençant par Moïse et les prophètes...” *Etudes vétérotestamentaires*, Fides, Québec, 2008, p. 464.

²⁴ A se vedea printre alții Guy Couturier, „En commençant par Moïse et les prophètes...” *Etudes vétérotestamentaires*, Fides, Québec, 2008, p. 464.

* Acest titlu s-ar putea traduce literal: „Pentru mai marele cântăreților. Fiilor lui Core. Pe *ālāmôt*. O cântare” [n. tr.].

²⁵ Cf. Ps. 29(30TM),1: *mizmôr šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 47(48TM),1: *šîr mizmôr* (שִׁיר מְזֹמֹר); Ps. 64(65TM),1: *mizmôr...šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 65(66TM),1: *šîr mizmôr* (שִׁיר מְזֹמֹר); Ps. 66(67TM),1: *mizmôr šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 67(68TM),1: *mizmôr šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 74(75TM),1: *mizmôr...šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 75(76TM),1: *mizmôr... šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 82(83TM),1: *šîr mizmôr* (שִׁיר מְזֹמֹר); Ps. 86(87TM),1: *mizmôr šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 87(88TM),1: *šîr mizmôr* (שִׁיר מְזֹמֹר); Ps. 91(92TM),1: *mizmôr šîr* (מְזֹמֹר שִׁיר); Ps. 107(108TM),1: *šîr mizmôr* (שִׁיר מְזֹמֹר).

cuvântul $\psi\delta\eta$, fără a putea stabili însă care din cei doi termeni greci este un echivalent strict al corespondentului său ebraic. Astfel, expresia $\xi\acute{r}$ *mizmôr* ($\psi\text{יר מְזֹמֹר}$) va fi tradusă atât cu $\psi\delta\eta$ $\psi\alpha\lambda\mu\omicron\upsilon$ în Ps. 65(66TM),1, cât și cu $\psi\alpha\lambda\mu\omicron\varsigma$ $\psi\delta\eta\varsigma$ în Ps. 47(48TM),1.

Hans-Joachim Kraus a putut rezuma în modul următor diferențele dintre cele două substantive ebraice:

$\xi\acute{r}$ [$\psi\text{יר}$] indica la origine și cu mare probabilitate cântarea vocală, prezentarea psalmodierii unui psalm, în timp ce *mizmôr* [מְזֹמֹר] se referea la origine la cântarea acompaniată de instrumente muzicale²⁶.

Așadar, atunci când amândouă cuvintele se găsesc împreună, putem adăuga, primul pare să ofere o valoare mai generală: $\xi\acute{r}$ ($\psi\text{יר}$) echivalând la un „psalm”, în sensul cel mai larg al acestui termen, și *mizmôr* (מְזֹמֹר) la un „cântec” prevăzut de un acompaniament instrumental. În acest caz $\xi\acute{r}$ *mizmôr* ($\psi\text{יר מְזֹמֹר}$) ar putea fi un psalm în care cântărețul intervine în cadrul unei orchestre. Lipsa cuvântului *mizmôr* (מְזֹמֹר) precum și a oricărei referințe la un acompaniament instrumental în titlul Psalmului 45(46TM), face ca $\xi\acute{r}$ ($\psi\text{יר}$) să trimită, așadar, la o simplă psalmodiere a textului.

Într-un articol instructiv, Daniel Bourguet analizează structura versetelor introductive ale psalmilor, propunând următoarea schemă²⁷:

²⁶ „ $\xi\acute{r}$ probably originally and preponderantly denoted the vocal, cantillating presentation of a psalm, whereas *mizmôr* primarily referred to singing accompanied instrumentally”, Hans-Joachim Kraus, *Psalms 1-59. A Continental Commentary*, traducere de Hilton C. Oswald, Fortress Press, Minneapolis, 1993, p. 22 (a se vedea, de asemenea, și bogata bibliografie citată pentru argumentarea opiniei sale).

²⁷ Cf. Daniel Bourguet, „La structure des titres des psaumes”, în *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 61, 1981, pp. 109-124.

Concluzii

Studiul pe care l-am realizat încearcă să exploreze noi piste în vederea unei înțelegeri mai exacte a termenului *ʿalmâ* (עַלְמָה). Unele argumente ne-au permis fără îndoială să redeschidem o dezbatere ce părea închisă: critica textuală din Pild. 30,19, evoluția fonologică a limbii ebraice, studiul recepției medievale, utilizările muzicale ale termenului, precum și analiza exegetico-semantică a trei texte biblice¹.

Aceste elemente diferite ne permit să recapitulăm principalele etape ale evoluției semantice și ale recepției cuvântului *ʿalmâ* (עַלְמָה). Desemnând la început o tânără fecioară până la începutul vieții sale fertile, substantivul nostru s-a opus mai întâi termenului *naʿārâ* (נַעֲרָה), care se referă la orice fată tânără, măritată sau celibatară, din copilăria ei până la sfârșitul tinereții sale. *ʿalmâ* (עַלְמָה) se distingea de asemenea de substantivul *betûlâ* (בְּתוּלָה), care indica orice femeie fecioară, indiferent de vârstă. Iată de ce cuvântul *betûlâ* (בְּתוּלָה), care poate avea întrebuințări adjectivale, se folosește atât de puțin ca substantiv, mai ales la singular, și este rar precedat de articol. Fecioria desemnând mai întâi de toate o stare, cuvântul „fecioară” constituie în multe limbi un termen destul de generic, care marchează mai întâi o calitate. Substantivul *ʿalmâ* (עַלְמָה), în schimb, care se referă la o tânără fecioară, se pretează mult mai bine la utilizări la singular sau precedate de articolul definit. De fapt, din șase întrebuințări nelexicalizate ale acestui cuvânt în Biblie, întâlnim de trei ori *ʿalmâ* (עַלְמָה) la singular precedat de articol.

¹ A se vedea Cânt. 6-8, pp. 140-143; Is. 54,4, pp. 145-149; Is. 7,14, pp. 168-221.

Cuvântul nostru pare să scoată în lumină vocabularul cel mai vechi al Bibliei: el figurează într-un psalm ce oferă numeroase trăsături arhaice (cf. Psalmul 67[68TM]), în cartea Facerea și în Ieșirea, în prima carte a lui Isaia precum și în Cântarea Cântărilor, carte ce a putut fi revizuită la o dată recentă, dar al cărei material rămâne în mare parte vechi.

În continuare, sensul lui *ʿalmâ* (עֲלְמָה) se lexicalizează. Acest cuvânt apare atunci în accepția sa strict muzicală în ebraica biblică târzie: el figurează în Cartea întâia Paralipomena și în titlurile unor psalmi², scrieri dificil de datat, dar pentru care nu putem exclude o redactare recentă.

În acest sens, este semnificativ faptul că cuvântul *ʿalmâ* (עֲלְמָה) lipsește din textele târzii, unde termenul general al pasajului pare să-l reclame. Cartea Esterei, de exemplu, redactată mult mai târziu, conține în mai multe locuri expresia *naʿārâ bʿtûlâ* (נְעָרָה בְּתוּלָה)³ într-un context unde Cântarea Cântărilor întrebuițează termenul *ʿalāmôt* (עֲלָמוֹת)⁴. De asemenea, Cartea Înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul), ce face parte din scrierile cele mai târzii ale Bibliei, descrie pe eunucul care suspină îmbrățișând o *naʿārâ* (נְעָרָה), în loc de o *ʿalmâ* (עֲלְמָה)⁵. Traducerea greacă face aici probă de mare finețe în înțelegerea textului, traducându-l cu ὄσπερο εὐνοῦχος περιλαμβάνων παρθένον.

Dacă termenul *ʿalmâ* (עֲלְמָה) aproape a dispărut din vocabularul ebraic la acea dată, aceasta se datorează faptului că el nu constituia un termen esențial: putea cu ușurință să fie înlocuit cu *naʿārâ bʿtûlâ* (נְעָרָה בְּתוּלָה). Găsim un fenomen comparabil și în alte limbi, cum ar fi spaniola, italiana,

² A se vedea Psalmii 9; 45[46TM]; 48[49TM].

³ Cf. Est. 2,2-3.

⁴ Cf. Cânt. 6,8.

⁵ A se vedea textul ebraic, Sir. 30,20.

franceza sau engleza, unde termenii „doncella”, „pulcella”, „pucelle” sau „maid” pierd sensul lor original sau devin peiorative. Dacă ar fi să ne gândim doar la expresia engleză „an old maid” („o fecioară bătrână”).

În secolul al II-lea î.d.Hr., utilizările lexicale ale cuvântului *almâ* (הַמָּלְעָה), fără îndoială rezervate unei categorii de muzicieni, par să nu mai fie înțelese de traducătorii *Septuagintei*, care se mulțumesc fie doar să translitereze termenul (ἐπι αλαμωθ; cf. 1 Par. 15,20), fie să-l interpreteze în funcție de rădăcina verbului *lm* (למ), „a fi ascuns” (κρυφίω; cf. Ps. 9,1; 45[46],1). Din această epocă, de fapt, evoluția fonologică ajunsese să confunde fonemul original inițial al cuvântului *almâ* (הַמָּלְעָה), *ℓ*, cu cel cu care începea rădăcina verbului *lm* (למ): *ʿ* (ע). Această schimbare favorizează evoluția semantică a cuvântului nostru, care începe din acel moment să exprime izolarea, îndeosebi pentru unele practici din societatea ebraică din perioada elenistică; de exemplu expresia κατάκλειστοι παρθένοι, „fecioarele care erau închise”⁶. Această evoluție semantică explică, de exemplu, de traducerea lui *almâ* (הַמָּלְעָה) cu ἀπόκρυφος în cartea *Facerea*⁷, precum și în unele comentarii ale lui Ieronim.

La începutul erei creștine, pasajul din Is. 7,14, citat de Evanghelistul Matei la nașterea lui Iisus (cf. Mt. 1,23), ocupă repede un loc central în vâltoarea polemicii iudeo-creștine. O parte a tradiției ebraice va scoate atunci în relief semnificația de „tinerețe feminină” pe care a comportat-o întotdeauna cuvântul *almâ* (הַמָּלְעָה), în detrimentul celei de „virginitate”. Cu toate acestea, până în secolul al XIV-lea, sensul original al cuvântului n-a fost totuși uitat în iudaism, după

⁶ Cf. 2 Mac. 3,19 și 3 Mac. 1,18.

⁷ A se vedea traducerea lui Aquila la Fc. 24,43.

cum ne mărturisește Solomon ben Yeruham, printre karaiți, sau Rași și alți maeștri medievali în continuare, printre rabbași. Semnalăm în final că artizanii reînnoirii limbii ebraice au atribuit cuvântului *ʿalmâ* (אֶלְמָא) sensul de „domnișoară”, pe care-l păstrează până astăzi ebraica modernă.

Tabelul nr. 31 – Evoluția sensului cuvântului *ʿalmâ* (אֶלְמָא)

Perioada	Receptarea
Ebraica biblică veche	„tânără fecioară”
Ebraica biblică recentă	1. „tânără fecioară” 2. „ton de <i>soprano</i> ”
Secolul al II-lea î.d.Hr. (?)	„fecioară <i>ascunsă</i> ”
Secolul al II-lea d.Hr.	Pentru o parte din iudaism: „fată tânără” Pentru o altă parte: „tânără fecioară”
Începând cu secolul al XIV-lea	Pentru ansamblul lumii ebraice: „fată tânără” sau „femeie tânără”
Începând cu secolul al XIX-lea	În ebraica modernă: „domnișoară”

Așadar, dacă cuvântul *ʿalmâ* (אֶלְמָא), în ebraica biblică veche, înseamnă în *limba scrisă* o „tânără ce n-a cunoscut niciodată un bărbat”, efectele *vorbirii* pot pune accentul, în funcție de caz, pe sensul de „tinerețe” sau pe cel de „virginitate”. Înțelegem atunci de ce *Septuaginta* a putut să traducă acest cuvânt uneori cu *παρθένος*, alteori cu *νεάνις*. În acest caz, ne convine mai întâi de toate să facem distincția între exemplele cuvântului nostru în care sensul de „virginitate” este necesar pentru coerența logică a pasajului biblic, de cele unde această valoare este sugerată de context, fără a se impune însă unui cititor ce ignoră sensul acestui termen. O a treia categorie de utilizări se referă la cazurile în care noțiunea de „virginitate” este pur și simplu compatibilă cu sensul general al pasajului.

Principiul substituirii unui termen cu un sinonim constituie o adevărată piatră de încercare semantică. În anumite pasaje, o permutație de acest tip creează o deformare imediată a textului, ba chiar o profundă incoerență. Să luăm ca exemplu cazul din Is. 54,4. Dacă am încerca să înlocuim cuvântul *’ālûmîm* (עֲלוּמִים) cu *nêûrîm* (נְעוּרִים), „tinerețe”, textul ar pierde coerența sa în măsura în care s-ar atribui la venirea unui „stăpân” (*bō’ēl*, בְּעַל) sfârșitul unei vârste (*nêûrîm*, נְעוּרִים) de ocară pentru femeie:

⁴Nu te înfricoșa, căci nu vei rămâne de ocară,
nu roși, căci nu vei avea de ce să te rușinezi;
căci *ocara tinereții* tale tu vei uita,
și de muștrarea văduviei tale nu-ți vei mai aduce
aminte.

⁵Căci Creatorul tău este *stăpânul* tău,
Yhwh Savaot este numele Lui,
și Sfântul lui Israel este răscumpărătorul tău:
„Dumnezeul a tot pământul” se cheamă. (Is. 54,4-5)

A face din „tinerețe” (*nêûrîm*, נְעוּרִים) un subiect de rușine și a atribui sfârșitul ei intervenției unui „stăpân” (*bō’ēl*, בְּעַל), echivalează cu golirea pasajului de logica sa internă.

Aceeași incoerență textuală ar atinge și capitolul 6 din Cântarea Cântărilor dacă s-ar decide substituirea cu *nê’ārôt* (נְעָרוֹת) a cuvântului *’alāmôt* (עֲלָמוֹת) prezent în text:

⁸El are șaizeci de regine,
și optzeci de concubine,
și nenumărate *femei tinere* (*nê’ārôt*, נְעָרוֹת).

⁹Ea este unică porumbița mea,
neprihănită mea.
Una-i ea la a ei mamă,
Preferata celei ce a născut-o. (Cânt. 6,8-9a)

Sub efectul acestei schimbări, cele trei categorii de femei din cadrul haremului lui Solomon ar pierde sensul de a exista. Ar trebui să se presupună că, în opoziție cu *n^eārôt* (נְעָרוֹת), concubinele regelui erau femei în vârstă? În acest caz ce ar fi putut să le facă să fie atât de prețioase în ochii regelui? Pe de altă parte, dacă nu era necesar ca „nenumăratele *n^eārôt* (נְעָרוֹת)” să fie fecioare, ce altă caracteristică le-ar fi putut diferenția de concubine?

În rândul utilizărilor în care actualizarea sensului de „feciorie” permite de a prezerva logica textului original, am putea aranja, așadar, în mod sigur cele două ocurențe ale lui *almâ* (עַלְמָה) care figurează în Cântarea Cântărilor (cf. Cânt. 1,3 și 6,8), în măsura în care ele desemnează de fiecare dată aceeași categorie de persoane. La aceste două exemple s-ar putea adăuga și utilizarea abstractului *ālûmîm* (עַלְוִימִים) în Is. 54,4.

În celelalte cazuri (cf. Ieș. 2,8; Ps. 67[68],26), contextul poate să ne ofere o afinitate cu această valoare, fără însă a o cere în mod imperios. Cititorul care nu ia în considerare sensul exact al cuvântului s-ar găsi în imposibilitatea de a deduce din context prezența în acest termen a sensului de „virginitate”, chiar dacă unele indicii îl pot conduce la presupunerea acestei posturi la tânăra fată desemnată cu vocabula *almâ* (עַלְמָה).

În sfârșit, pentru un cititor neexperimentat, noțiunea de „virginitate” ar părea pur și simplu compatibilă cu contextul unor utilizări ale cuvântului. Acesta pare să fie cazul, în corpusul nostru, pentru Fc. 24,43 și Is. 7,14, cu toate că înțelegerea exactă a termenului îmbogățește de fiecare dată textul cu o nouă dimensiune semantică.

Tabelul nr. 32 – Utilizările nelexicale
ale lui *’almâ* (עַלְמָה) și *’ălûmîm* (עַלְוִמִּים) cu referire la o fată tânără

Ocurența	Traducerea greacă	Cuvintele paralele	„Fecioria” necesară coerenței textului	„Fecioria” sugerată de context	„Fecioria” compatibilă cu con-textul
Fc. 24,43	παρθένος	<i>na’ārā</i> sau <i>na’ārâ</i> (נַעֲרָה ou נַעֲרָה) în Fc. 24,16.28.55.57			X
Ieș. 2,8	νεᾶνις	–		X	
Is. 7,14	παρθένος	–			X
Ps. 67[68],26	νεανίδων	–		X	
Cânt. 1,3	νεάνιδες	–	X		
Cânt. 6,8	νεάνιδες	<i>bānôt</i> (בָּנוֹת) în Cânt. 6,9	X		
Is. 54,4	αἰώνιον	<i>šômēmâ</i> (שׁוֹמְמָה); <i>’alm-nûtayik</i> (אֶלְמִנּוּתַיִק) în Is. 54,4	X		

Tabelul de mai sus regrupează toate utilizările nelexicale ale termenilor *’almâ* (עַלְמָה) și *’ălûmîm* (עַלְוִמִּים) ce se referă la o fată tânără în Biblie. Confruntat cu una dintre aceste ocurențe, cititorul care respectă logica textului va fi obligat să actualizeze semnificația de virginitate în trei cazuri din șapte. În perspectiva semanticii generale, o asemenea proporție constituie un indiciu revelator.

În principiu, înțelesul unui cuvânt, sensul său în *vorbitură*, nu se dezvăluie în toată profunzimea sa decât în unele exemple privilegiate. Aceasta nu înseamnă că celelalte ocurențe ale termenului dezvăluie o altă valoare. Astfel, funcția exactă